

O wsi Rybna pierwsze wzmianki pojawiają się w dokumencie erekcyjnym parafii Tarnowice Stare w 1415 r. Jej mieszkańcy zajmowali się wówczas najprawdopodobniej gospodarką rybno-stawową, stąd nazwa osady. W XVI wieku na gruntach Rybnej rozpoczęto eksploatację rudy srebra i ołowiu, w tym samym czasie pojawia się też w dokumentach pierwsza informacja o właścicielach wsi: w 1526 r. wymieniony jest Jan Blacha, do którego oprócz Rybnej należały też Lasowice i Sowice. Blacha był także właścicielem huty topniczej kruszcu, wydobywanego na jego terenie. Siedzibą Blachów był prawdopodobnie jakiś niezidentyfikowany renesansowy dwór, nie mający nic wspólnego z istniejącym do dziś pałacem, co sugerują autorzy Katalogu Zabytków Sztuki. Z dużym prawdopodobieństwem można przyjąć, że zgodnie z ówczesną tradycją był to budynek drewniany.

W 1602 r. Wacław Blacha zbył część dóbr (Lasowice i Sowice) Jerzemu Fryderykowi Dreslerowi de Scharfenstein, samą zaś Rybną inny Blacha – Bogusław Jakub – sprzedał w 1726 r. Janowi Kotulińskiemu, od którego odkupił ją w 1732 r. Adam Warkocz.

Rodzina Warkoczków władała Rybną przez prawie sto lat. W 1783 r. Karol Antoni Warkocz sprzedał rządowi pruskiemu w osobie hr. Fryderyka Wilhelma Redena (dyrektora Wyższego Urzędu Górniczego z Wrocławia) część gruntów Rybnej pod budowę huty srebra i ołowiu „Fryderyk”, która dała początek dzisiejszej dzielnicy Tarnowskich Gór – Strzybnicy. W 1791 r. po śmierci Karola, Rybną odziedziczyła jego żona Antonina z Bujakowskich i ona jest zapewne inicjatorką budowy w 1796 r. murowanego pałacu w Rybnej, tego pałacu, który zachował się do naszych czasów.

W wieku XVIII nastąpiło na Śląsku powszechne zastępowanie tradycyjnych, drewnianych siedzib wiejskich obiektami murowanymi, zgodnie z nowymi ideałami komfortu i reprezentacji. Oczywiście uwarunkowane to było głównie możliwościami finansowymi szlachty, które zwiększyły się w wyniku zastosowania nowoczesnych metod gospodarowania w rolnictwie. W przypadku wdowy po Karolu Warkoczu, środki finansowe na przebudowę siedziby pochodziły ze sprzedaży ziemi pod budowę rządowej huty.

Wśród wielu autorów piszących na temat pałacu w Rybnej pojawia się teza, że zbudowany w 1796 r. pałac wzniesiono w miejscu jakiejś budowli poprzedniej, wychodząc z założenia, że przecież Blachowie, Kotulińscy i Warkoczowie musieli gdzieś mieszkać. Być może rzeczywiście istniała w Rybnej jakaś reprezentacyjna budowla, ale z pewnością jej kontynuacją nie jest obecny pałac. Potwierdzają to badania architektoniczne piwnic, przeprowadzone w latach siedemdziesiątych, które jednoznacznie datują najstarsze mury na 2.pół. XVIII wieku – czyli potwierdzają datę umieszczoną na elewacji.

W 1829 r. po śmierci Antoniny z Bujakowskich Warkoczowej dobra i pałac w Rybnej odziedziczyła Joanna z Bujakowskich Chrząszczewska, po niej zaś jej syn Wiktor Chrząszczewski, który sprzedał Rybną w 1856 r. Alfredowi von Koschutzkiemu z pobliskich Wilkowic. W 2.pół. XIX wieku Koschutzcy przebudowali pałac, dodając m.in. ganek z balkonem i wprowadzając do wnętrza wiele detali w modnym wówczas stylu historyzmu (neorenesansowa stolarka, obramienia okien, itp). Rodzina Koschutzkich posiadała Rybną aż do 1922 r. Ostatni właściciel Egon von Koschutzki, po przejściu ziemi tarnogórskiej w 1922 r. do Polski, sprzedał grunty, parki i pałac w Rybnej Przedsiębiorstwu Osadniczemu „Ślązak” i wyjechał do Niemiec.

W 1935 r. pałac obrał za swoją siedzibę tarnogórski Związek Strzelecki, zaś w latach II wojny światowej przejęła go hrabina Henckel von Donnersmarck z Brynku, która urządziła w nim skład akt i rodzaj magazynu. Po wyzwoleniu w 1945 r. w pałacu mieścił się szpital przyfrontowy Armii Czerwonej, zaś później, po wojnie pałac zaadaptowano na potrzeby mieszkaniowe. Stał się on jednym z wielu budynków komunalnych i dopiero restauracja w latach 1980-83 przywróciła mu dawny blask.

W latach 80. i 90. XX w. w pałacu miało swą siedzibę Regionalne Centrum Kultury „Domator” oraz Klub Biznesmena. Co niedzielę organizowane były w jego wnętrzu koncerty z udziałem najwybitniejszych przedstawicieli świata muzycznego. Obecnie mieści się w nim hotel i restauracja „Pałac w Rybnej”. Nadal także odbywają się w nim imprezy muzyczne: koncerty i warsztaty. W 2011 r. w plebiscycie „Dziennika Zachodniego” pałac został ogłoszony „Perłą w Koronie Województwa Śląskiego” w kategorii „Zamki i pałace”.

Zespół pałacowo-parkowy w Rybnej obejmuje niewielki, planem zbliżony do prostokąta park krajobrazowy z XVIII wieku, pałac oraz zabudowania dawnego folwarku, leżące po przeciwnej stronie ulicy (szosa Strzybnica – Miedary). W pałacowym parku zachował się wspaniały drzewostan, w tym aż 12 pomników przyrody. Pałac, zbudowany w 1796 r., jest budowlą barokowo-klasycystyczną, charakterystyczną dla końca XVIII wieku na Śląsku. Podobne pałace (w mniejszym lub większym stopniu zdewastowane) zachowały się w Wilkowicach, Pniowie, Rudołowicach, Boryni, Tułach. Ich charakterystyczną cechą są wysokie, mansardowe dachy – pozostałość baroku – i ascetyczna, klasycystyczna elewacja, najczęściej z wysuniętym ryzalitem i trójkątnym naczółkiem.

Pałac w Rybnej zbudowano na planie prostokąta, z lekko wysuniętym przed elewację trzyosiowym ryzalitem (w XIX wieku dobudowano do niego ganek z balkonem, zlikwidowane w czasie restauracji pałacu). Jest budowlą piętrową z poddaszem, krytym mansardowym – obecnie blaszanym – dachem z lukarnami. Zbu-

dowany jest z cegły i kamienia, potynkowany. Na parterze na osi znajduje się sklepiona kolebkowo sień z klatką schodową, zaś na piętrze na osi salon.

Po przeciwnej stronie ulicy (Powstańców Warszawskich) znajdują się dawne zabudowania folwarczne, pochodzące z przełomu XVIII/XIX wieku: budynek administracyjny, dwie stodoły i stajnia.

Edward Wieczorek

Wybrana literatura:

Brzeźniak Marek, Pałace nie wystarczą, [w:] Trybuna Robotnicza z 8.04.1983

Brzeźniak Marek, Szczęście Rybnej, [w:] Trybuna Robotnicza z 17-18.05.1980

<http://www.palacrybna.pl/>

Krawczyk Jarosław Aleksander, Skarby powiatu tarnogórskiego, Tarnowskie Góry 2006

KZSz w P. T.VI, z.12. Powiat Tarnowskie Góry, s.14

Nowak Jan, Kronika miasta i powiatu Tarnowskie Góry, Tarnowskie Góry 1927

Sudacka Aldona, Pałac w Rybnej - dokumentacja historyczna, mpis PKZ Kraków 1974

Tarnowskie Góry zarys rozwoju powiatu, Katowice 1969

Wieczorek Edward, Zamki pałace na turystycznych szlakach cz. II, Katowice 1994

Wroński Marek, Osadnictwo i dzieje Rybnej, [w:] Zeszyty Tarnogórskie nr 2-1986, s.33

XXVII WARSZTATY PRZEWODNICKIE ZAMKI I PAŁACE ZIEMI TARNOGÓRSKIEJ

RYBNA